

КРИТЕРІЇ ОПТИМІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЧНИХ ЦІЛЕЙ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

CRITERIA FOR OPTIMIZATION OF STRATEGIC GOALS OF ECONOMIC DEVELOPMENT

У статті розглянуто розвиток соціально-економічної системи. Визначено стратегічні цілі економічного розвитку у національному макроекономічному середовищі як єдність взаємопов'язаних і взаємозумовлених складових. Перелічено основні глобальні контрольовані та неконтрольовані фактори і умови, що складаються у межах країни, які визначають стійкий розвиток країни. Дано визначення поняттю «стійкість». Розглянуто види стійкості. Надано основні умови стійкого економічного розвитку. Запропоновано модель забезпечення стійкого розвитку соціально-економічної системи. Визначено головні сегментні складові, які визначають структуру та стан макроекономічних процесів із позиції стійкого розвитку соціально-економічної системи. Розглянуто структуру соціально-економічної системи, як складну, багатопланову, мультикомпонентну, багаторівневу господарську систему. Перелічено основні умови розвитку соціально-економічної системи та основні принципи та складові, які забезпечують функціонування сучасної економіки. Проілюстровано модель впливу структурно-функціонального середовища на результативність соціально-економічної системи. Дано визначення поняттю «Ефективність». Проаналізовано поняття «адаптивність». Зроблено висновки щодо стратегічних цілей економічного розвитку соціально-економічної системи.

Ключові слова: стратегічні цілі, фактори, економічний розвиток, стійкість, результативність, ефективність, соціально-економічна-система.

The article considers the development of the socio-economic system as a qualitative transformation of the system, which leads to a new state, taking into account natural changes and the transition from one state to a more perfect. The strategic goals of economic development in the national macroeconomic environment were defined as the unity of interconnected and interdependent components. The main factors and conditions that determine the sustainable development of the country were listed. The concept of "Sustainability" was defined. Types of resilience were considered. The basic conditions for sustainable economic development were provided. These conditions are the systematization, selection and complexity of the process of resource provision of the economic environment of the national economy. A model for ensuring the sustainable development of the socio-economic system was proposed. The main segment components that determine the structure and state of macroeconomic processes from the standpoint of sustainable development of the socio-economic system were identified. The structure of the socio-economic system was considered as a complex, multifaceted, multicomponent and multilevel economic system. The main conditions for the development of the socio-economic system were listed. These conditions are monitoring and measuring the results of activities in the system. The model of the influence of the structural and functional environment on the effectiveness of the socio-economic system was illustrated. The concept of "Efficiency" was defined as a relative value that characterizes the ratio of the results obtained with the goals of the socio-economic system or the result with the cost of obtaining it. The basic principles and components that allow the modern economy to function were listed. The concept of "Adaptability" as a process of permanent purposeful structural and functional adaptation of the system of strategic economic development goals to certain living conditions was analyzed. Conclusions were made on the strategic goals of economic development of the socio-economic system.

Key words: strategic goals, factors, economic development, sustainability, efficiency, effectiveness, socio-economic system.

УДК 338.1.4.2

DOI: <https://doi.org/10.32843/bses.75-4>

Білязе О.С.¹

здобувач відділу макроекономіки та державного управління

Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій

Bilyaze Oleksi

Black Sea Research Institute of Economics and Innovation

Постановка проблеми. Актуальним є питання дослідження критеріїв оптимізації стратегічних цілей економічного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Суттєвий внесок у дослідження критеріїв оптимізації стратегічних цілей економічного розвитку привнесли такі науковці: Девіс С., Побережець О., Маргасова В., Мейер К., Сафонов Ю., Шапошніков К., Череп А. та ін.

Постановка завдання. Визначити та дослідити критерії оптимізації стратегічних цілей економічного розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток соціально-економічної системи – це якісне перетворення системи, що призводить до

виникнення нового стану з урахуванням закономірних змін та переходу з одного стану у досконаліший.

Стратегічні цілі економічного розвитку у національному макроекономічному середовищі визначаються як єдність взаємопов'язаних і взаємозумовлених складових – стійкості, результативності, ефективності, адаптивності та суспільної безпеки. Дослідження вказаних економічних фактів стійкості забезпечує якісно нове, глибше осмислення закономірностей економічного розвитку національної економіки та методів її регулювання.

Визначені економічні категорії мають особливу сутність, характеризуються особливими меха-

¹ ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3361-7931>

нізмами забезпечення, різними наслідками для фізичної особи, суб'єкта господарювання та суспільства у цілому. Підкреслюємо, що неможливо досягти позитивних результатів за одним із параметрів, якщо мають місце відхилення від норми за іншими параметрами.

Питання стійкості ультра актуальне у глобальному просторі в цілому та у кожній країні, зокрема, є поняттям комплексним та охоплює необхідність сталого збалансованого розвитку національної економіки та суспільно-політичної системи держави. Стійкий розвиток країни визначається як глобальними контрольованими та неконтрольованими факторами, які діють у масштабах усієї світової спільноти, так і умовами, що складаються у межах країни, – її географічним розташуванням, людським капіталом, ресурсним, виробничим потенціалом, здатністю до інноваційної діяльності, логістичною інфраструктурою.

Національна стратегія стійкого, ефективного та суспільно безпечного економічного розвитку ґрунтується на системному підході до використання моделей та механізмів інституційного регулювання національної економіки. Реалізація зазначеного підходу потребує розробки теоретичних та методичних концепцій стійкого розвитку.

Стійкість – це здатність системи функціонувати в станах, щонайменше близьких до рівноваги, в умовах постійних впливів контрольованих та неконтрольованих факторів.

Є два роди стійкості: стійкість першого роду має властивість системи до зворотнього початкового стану після виходу зі стану рівноваги; стійкість другого роду передбачає після виходу зі стану рівноваги перехід системи до нового рівноважного стану. Стійкість першого роду відповідає статичній рівновазі, стійкість другою роду – динамічній рівновазі, які зумовлюються статикою явищ і динамікою процесів, що відбуваються в складних соціально-економічних системах [1].

У макроекономічному середовищі, що функціонує на основі ринкових відносин, підтримка соціально-економічної системи у режимі стійкого розвитку забезпечується раціональним поєднанням механізмів саморозвитку та інституційного регулювання, орієнтованих переважно на інтенсивні чинники розвитку. Система методів інституційного регулювання національної соціально-економічної системи на сучасному етапі суспільного розвитку постійно ускладнюється та змінюється з урахуванням принципу адаптивності. У цих умовах важливим є стабільний науково-методичний супровід управлінського процесу на всіх рівнях. При визначенні стратегії та механізмів інституційного регулювання соціально-економічних відносин, при прийнятті управлінських рішень необхідно опиратися на концепцію контролінгу, яка є загально визнаною основою менеджменту,

є базовим механізмом діяльності у підприємницькому середовищі.

Здатність соціально-економічної системи зберігати стійкість має відповідні обмеження, якщо умови екзогенного середовища виходять за встановлені обмеження, в яких система з відповідною структурою стійко функціонує, то відбувається порушення функціонування, а за достатньо сильних впливів відбуваються структурно-функціональні зміни. Тому, для соціально-економічної системи існує фаза стійкості, яка може змінюватися з урахуванням впливу трансформації системи [1].

Базовою умовою стійкого економічного розвитку є систематизація, селектування та комплексність процесу ресурсного забезпечення господарського середовища національної економіки.

Використання інноваційних підходів до питань стійкого економічного розвитку національної соціально-економічної системи підкреслює необхідність інтеграції сучасних моделей та методів до класичних механізмів розвитку, що сприятиме адаптації певних етапів до мінливого середовища.

Своєчасне виявлення контрольованих і неконтрольованих факторів впливу уможливіть зниження ризиків для моделі стійкого економічного розвитку соціально-економічної системи. Крім того, стійкий розвиток виконує роль аттрактора, впливаючи на структурно-функціональні перетворення у соціально-економічній системі.

Регулювання процесів стійкого розвитку соціально-економічної системи повинно відбуватися з урахуванням певних сегментів, які відображають тенденції у національному макроекономічному середовищі та потенційні можливості й потреби суспільства. Складові моделі забезпечення стійкого розвитку соціально-економічної системи візуалізовано на рис. 1.

Враховуючи зазначене, необхідно визначити наступні сегментні складові, які визначають структуру та стан макроекономічних процесів із позиції на стійкий розвиток соціально-економічної системи:

- виокремлення суб'єктивних й об'єктивних сегментів з урахуванням стратегії стійкого розвитку соціально-економічної системи;
- створена архітектоніка взаємозв'язків із пропорційністю елементів, які виконують визначені завдання та сприяють досягненню поставлених цілей;
- визначення загального результату та ефекту в межах стратегії стійкого розвитку;
- синтезований процес взаємодії фінансових, економічних, соціальних та екологічних процесів у соціально-економічній системі.

Структура соціально-економічної системи – це складна, багатопланова, мультикомпонентна та багаторівнева господарська система, у якій відо-

Рис. 1. Модель забезпечення стійкого розвитку соціально-економічної системи

Джерело: розроблено автором

бражаються співвідношення щодо взаємозв'язків і взаємозалежностей між сегментами системи у процесі її функціонального розвитку. Ієрархічність, багаторівневість та організаційно-функціональна структурованість є морфологією та генезисом формування соціально-економічної системи.

Модель забезпечення стійкого розвитку соціально-економічної системи є частиною з інтегрованих сегментів, які відображають сучасні тенденції, у процесі удосконалення стратегій та синтезованих зв'язків-факторів, інструментів та процесів уможливорює поступову модернізацію макроекономічного середовища за рахунок перманентної активізації господарської діяльності. Модель забезпечення стійкого розвитку соціально-економічної системи залежить від адаптивної архітектури взаємозв'язків у макроекономічному середовищі.

Отже, загальні фактори стійкого розвитку соціально-економічної системи фокусуються на макроекономічній стабільності, результативності, ефективності, адаптивності та конкурентоспроможності господарського комплексу країни та суспільної безпеки.

Однією з умов стійкого розвитку соціально-економічної системи є проведення моніторингу

та вимірювання результатів діяльності у системі. Результат цікавий тоді, коли порівняний із витратами на отримання. У процесі дослідження розвитку соціально-економічної системи необхідно зіставляти результативність із ефективністю.

Результативність є наслідком розвитку соціально-економічної системи, яка продукує відповідні фінансові, економічні, соціальні та екологічні результати. Результативність є наслідком процесів, виконання функцій, визначених завдань та досягнення цілей [4].

Отже, результативність соціально-економічної системи – це кількісне та якісне визначення підсумку її функціонування за певний період на основі адаптованої системи показників під впливом контрольованих і неконтрольованих факторів макроекономічного середовища у процесі використання наявних ресурсів за умови досягнення стратегічних цілей в економічному, соціальному та екологічному напрямках.

У соціально-економічній системі зважені управлінські рішення базуються не тільки на забезпеченні ефективного використання ресурсів та потенціалу (внутрішніх можливостей), а й з урахуванням впливу контрольованих і неконтрольованих факторів на її результативність.

Модель впливу структурно-функціонального середовища на результативність соціально-економічної системи візуалізовано на рис. 2.

Таким чином, результативність візуалізує якісне явище, яке характеризує загальний підсумок функціонування соціально-економічної системи за всіма показниками та визначає потенціал її подальшого стійкого розвитку.

Відображає зв'язок між досягнутими результатами та використаними ресурсами для отримання у соціально-економічній системі ефективність.

Зазначена категорія потребує деталізації щодо сутності та визначальних елементів, які можуть розглядатися з точки зору системності та перманентної діагностики окремих процесів, явищ, дій на макро-, мезо- та макрорівнях. Ефективне використання ресурсного потенціалу, виробничих потужностей, управлінського капіталу підтверджує тактичне досягнення стратегічних цілей економічного розвитку у національному макроекономічному середовищі через досяг-

нення максимального результату при мінімізації витрат.

Зазначена категорія потребує деталізації щодо сутності та визначальних елементів, які можуть розглядатися з точки зору системності та перманентної діагностики окремих процесів, явищ, дій на макро-, мезо- та макрорівнях. Ефективне використання ресурсного потенціалу, виробничих потужностей, управлінського капіталу підтверджує тактичне досягнення стратегічних цілей економічного розвитку у національному макроекономічному середовищі через досягнення максимального результату при мінімізації витрат.

Дослідження ефективності функціонування інституційних елементів безпосередньо пов'язано із концепцією сталого розвитку національної економіки, враховуючи глобалізаційні фактори, зовнішні загрози та внутрішні кризи, що підтверджує необхідність наявності і формування якісної та раціональної системи державного управління.

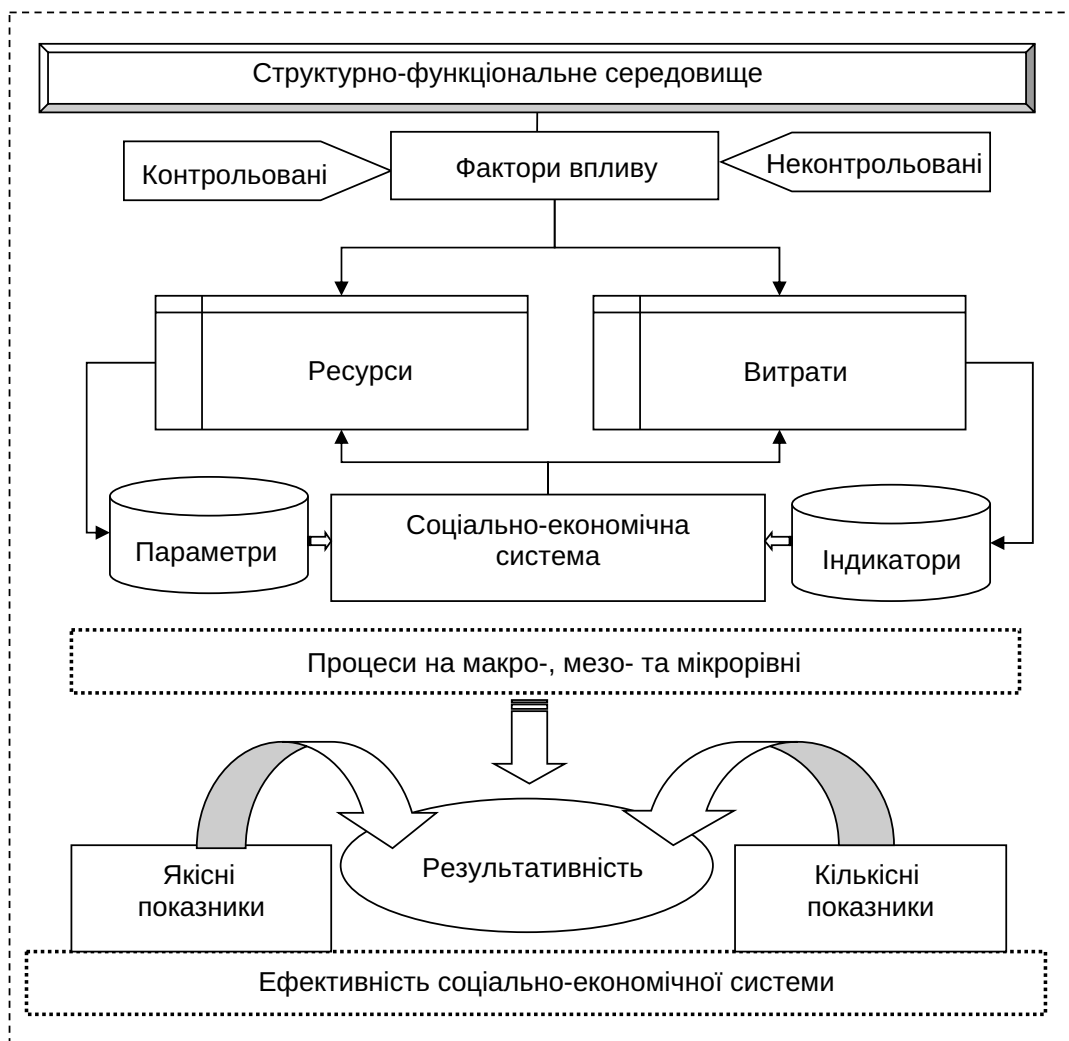

Рис. 2. Модель впливу структурно-функціонального середовища на результативність соціально-економічної системи

Джерело: розроблено автором

Дефініція ефективності визначається за допомогою кількох підходів, а саме: системного, процесного, ситуаційного, інтегрованого, які підсилюють можливість оцінки результативності процесів соціально-економічної системи.

На думку науковців, формулювання ефективності зводиться до здатності запланованого ефекту, результативність процесу, проекту, які визначаються як відношення відповідного ефекту, результату до витрат, що забезпечили саме цей результат. Ефективність пояснює сутність причинно-наслідкові зв'язки між об'єктами у різних сферах. Вона показує не сам результат, а те якою ціною він був досягнутий. Тому ефективність найчастіше характеризується відносними показниками, що розраховуються на основі двох груп характеристик (параметрів) – результату і витрат [9].

Зазначимо, що в сучасних умовах формування стратегічних цілей розвитку соціально-економічної системи ефективність може вимірюватись якісними та кількісними параметрами, відносними та абсолютними індикаторами, що всебічно розкриває стан відповідних процесів з метою моніторингу та своєчасного корегування. При цьому виокремлення різновидів ефективності надає можливість всебічної діагностики процесів структурно-функціонального середовища з урахуванням впливу контрольованих та неконтрольованих факторів.

Побережець О. визначала, що «ефективність відрізняється від результативності своєю багатогранністю та не ідентичністю. При цьому допускають певну спорідненість понять «результат» та «ефект», але з урахуванням деяких відмінностей між ними: на відміну від ефекту результат є більш загальним поняттям зі складним змістом, при цьому ефект як кінцевим результатом відповідних дій та процесів» [8].

Ефективність – це відносна величина, яка характеризує співвідношення отриманих результатів з цілями соціально-економічної системи або результату з витратами на його отримання.

Таким чином, ефективність відображає ступінь досягнення стратегічних цілей відповідної соціально-економічної системи. Саме для досягнення своїх стратегічних цілей функціонування соціально-економічної системи має бути як максимально ефективною, так і результативною. Ефективність пропонується, насамперед, визначати як ступінь досягнення поставлених цілей. Отже, вирішальним елементом загального процесу управління у відповідній соціально-економічній системі є діагностика, оцінка та контроль ефективності.

Функціонування сучасної економіки вимагає дотримання певних принципів та наявності окремих складових, які забезпечують її зростання та

розвиток, враховуючи ендогенне та екзогенне середовище. До зазначених складових належить адаптивність, яка характеризується здатністю системи до пристосування, з можливістю досягнення стратегічних цілей і тактичних завдань.

Можливість та властивість до адаптації є характеристикою сучасних стратегічних цілей економічного розвитку. При цьому наявні кризові явища глобального та локального рівня вимагають від системи національної економіки зміни існуючих форм та адаптації до нових реалій, враховуючи потенційні можливості.

Завданням переходу до сестейнового розвитку означає необхідність переходу до нового типу економіки – сестейнової економіки, що надасть можливість поступового вирішення екологічних, соціальних та економічних проблем. Крім того, впровадження парадигми сталого розвитку, яку доцільно розглядати не лише у контексті взаємин між людиною і природою задля розширення можливостей економічного зростання, а як скоординовану глобальну стратегію виживання суспільства, орієнтовану на збереження і відновлення природних спільнот, є важливим аспектом при формуванні стратегічних цілей економічного розвитку [5].

Зазначений тип економіки та соціально-економічних відносин безперечно пов'язаний із адаптацією до існуючих та виникаючих умов, чинників, які виникають як результат глобальних впливів, змін та криз.

З точки зору науковців К. Мейера і С. Девіса, адаптація представлена як еволюційний процес, під час якого системи змінюють свою структуру, а також свою поведінку з метою успішного протистояння впливу навколишнього середовища з відповідними чинниками. Відповідно, адаптивність системи визначається як її властивість пристосуватися до змін умов зовнішнього оточення і внутрішнього середовища, за рахунок інформації зворотного зв'язку та негайної адекватної реакції на відповідні зміни [6].

Таким чином, адаптивність – це процес перманентного цілеспрямованого структурно-функціонального пристосування системи цілей стратегічного економічного розвитку до окремих умов існування, які визначаються під впливом чинників ендогенного та екзогенного середовища, що забезпечує створення адаптаційних реакцій на можливий вплив постійного або дискретного характеру.

Відповідну роль у питаннях створення управлінського процесу щодо стійкого розвитку соціально-економічної системи мають відігравати програмно-цільові та стратегічні інструменти, які сприяють досягненню стратегічних цілей в умовах глобальних викликів та загроз, і формалізовані в концепції суспільної безпеки. Суспільна

безпека – є загальносистемною дефініцією, що цілеспрямовано відображає стратегічні завдання забезпечення стійкого, результативного, ефективного та адаптивного розвитку соціально-економічної системи відповідно до визначених стратегічних цілей, макроекономічних і суспільних пріоритетів в умовах впливу контрольованих і неконтрольованих факторів.

Безпека соціально-економічної системи є і умовою, і результатом її стійкого, ефективного й адаптивного її розвитку.

Суспільна безпека характеризується безпекою всіх об'єктів економічної, соціальної та інших сфер суспільного життя, питання національної безпеки надто актуальні, потребують створення моделі системних індикаторів якісного та кількісного характеру, які забезпечать своєчасний моніторинг для стрімкого реагування на небезпечні виклики у різних сферах життя суспільства та функціонування соціально-економічної системи.

Розвиток соціально-економічної системи – це якісне перетворення системи, що призводить до виникнення її нового стану з урахуванням закономірних змін та переходу з одного стану у більш досконалий.

Висновки. Стратегічні цілі економічного розвитку соціально-економічної системи визначаються потенційною єдністю взаємопов'язаних і взаємозумовлених складових, а саме: стійкістю, результативністю, ефективністю, адаптивністю та суспільною безпекою, що уможлиблює мультигранність оцінки стану процесів структурно-функціонального середовища. Рівень та параметри стійкості, результативності, ефективності, адаптивності та суспільної безпеки характеризують закономірності економічного розвитку національної економіки та методів її регулювання.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Жученко А.М. Поняття сталого розвитку в сучасній економіці. *Глобальні та національні проблеми економіки*. Випуск 13. 2016. С. 431–434.
2. Козловський С.В. Індикативні методи забезпечення стійкості економіки України. *Ефективна економіка*. 2013. № 10. С. 1–6.
3. Маргасова В.Г. Система забезпечення стійкості національної економіки та її безпеки: теорія, методологія, практика управління. Чернігів : Десна Поліграф, 2014. 416 с.
4. Друкер П. Эффективное управление / Пер. с англ. М. Котельниковой. М. Астрель, 2004. 284 с.
5. Халіна В.Ю., Бугай В.С. Механізм адаптивного розвитку соціально-економічних систем на засадах сестейновості. *Ефективна економіка*. 2019. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7073> (дата звернення: 16.05.2022).
6. Коваленко Н.В., Гонтова Н.В. Сутність поняття адаптація в контексті інноваційного розвитку підприємства. *Економічний вісник Донбасу*. 2012. № 2 (28).

URL: http://www.evd-journal.org/download/2012/2012-2/EVD_2012_2-147-154.pdf.

7. Головченко О.Ю. Забезпечення стійкого зростання національної економіки в умовах глобалізації: дисерт. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.03. Одеса, 2020. 244 с.

8. Побережець О. В. Теоретико-методологічні та практичні засади дослідження системи управління результатами діяльності промислового підприємства: монографія. Херсон : Видавництво: Гринь Д.С., 2016. 500 с.

9. Kholiavko N., Grosu V., Safonov Yu., Zhavoronok A., Cosmulese C.G. Quintuple Helix Model: Investment Aspects of Higher Education Impact on Sustainability. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. 2021. Vol. 43. No. 1. P. 111–128. DOI: <https://doi.org/10.15544/mts.2021.10>.

10. Shaposhnykov K., Holovko O. State regulation and governance in the field of small entrepreneurship. *Baltic Journal of Economic Studies*. Vol. 5 (2019). No. 4. September. P. 236–242.

11. Череп А.В. Стрілець Є.М. Ефективність як економічна категорія. *Ефективна економіка*. 2013. Вип. № 1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1727> (дата звернення: 16.05.2022).

REFERENCES:

1. Zhuchenko A.M. (2016) Poniattia staloho rozvytku v suchasni ekonomitsi [The concept of sustainable development in the modern economy]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*, vol. 13, pp. 431–434.
2. Kozlovskiy S.V. (2013) Indykativni metody zabezpechennia stiikosti ekonomiky Ukrainy [Indicative methods of ensuring the stability of the economy of Ukraine]. *Efektivna ekonomika*, no. 10, pp. 1–6.
3. Marhasova V.H. (2014) Systema zabezpechennia stiikosti natsionalnoi ekonomiky ta yii bezpeky: teoriia, metodolohiia, praktyka upravlinnia [The system of ensuring the stability of the national economy and its security: theory, methodology, management practice]. Chernihiv: Desna Polihraf, 416 p.
4. Druker P. (2004) Effektivnoe upravlenye / Per. s anhl. M. Kotelnikovoi [Effective management / Trans. with English M. Kotelnikova]. M. Astrel, 284 p.
5. Khalina V.Yu., Buhai V.S. (2019) Mekhanizm adaptivnoho rozvytku sotsialno-ekonomichnykh system na zasakh sesteynovosti [The mechanism of adaptive development of socio-economic systems on the basis of sesteynovity]. *Efektivna ekonomika*, no. 5. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7073> (accessed 16 April 2022).
6. Kovalenko N.V., Hontova N.V. (2012) Sutnist poniattia adaptatsiia v konteksti innovatsiinoho rozvytku pidpriemstva [The essence of the concept of adaptation in the context of innovative development of the enterprise]. *Ekonomichniy visnyk Donbasu*, vol. 2 (28). Available at: http://www.evd-journal.org/download/2012/2012-2/EVD_2012_2-147-154.pdf.
7. Holovchenko O.Yu. (2020) Zabezpechennia stiikoho zrostannia natsionalnoi ekonomiky v umovakh hlobalizatsii [Ensuring sustainable growth of the national

economy in the conditions of globalization] (PhD Thesis), Odesa, 244 p.

8. Poberezhets O.V. (2016) Teoretyko-metodolohichni ta praktychni zasady doslidzhennia systemy upravlinnia rezultatamy diialnosti promyslovoho pidpriemstva: monohrafiia [Theoretical, methodological and practical principles of the research of the system of managing the results of the industrial enterprise: monograph]. Kherson: Vydavnytstvo: Hrin D.S., 500 p.

9. Kholiavko N., Grosu V., Safonov Yu., Zhavoronok A., Cosmulese C. (2021) Quintuple Helix Model: Investment Aspects of Higher Education Impact on Sus-

tainability. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, vol. 43, no. 1, pp. 111–128. DOI: <https://doi.org/10.15544/mts.2021.10>.

10. Shaposhnykov, K; Holovko, O. (2019) State regulation and governance in the field of small entrepreneurship. *Baltic Journal of Economic Studies*, vol. 5 (2019) No. 4. September. P. 236–242.

11. Cherep A. V. Strilets Ye. M. (2013) Efektyvnist yak ekonomichna katehoriia [Efficiency as an economic category]. *Efektyvna ekonomika*, vol. 1. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1727> (accessed 16 April 2022).